

Social functions of communication

Dildora TURAYEVA¹

Samarkand State Medical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021
Received in revised form
28 February 2022
Accepted 20 March 2022
Available online
15 April 2022

Keywords:

communication,
language,
need,
mind,
speech,
perception,
need,
behavior,
information,
person,
communication,
communication,
function

ABSTRACT

This article discusses the role of communication in human life, the types and functions of communication. No effective mechanism for organizing, managing, and regulating social relations between people has been devised. It is said that people have many communication goals, including gaining knowledge about the world, conveying it, and forming it in the process of exchanging ideas.

Communication is inherent in any living being, but only at the human level is the process of communication consciously associated with verbal and nonverbal actions. Three important interrelated communicative, interactive and perceptual aspects of communication are highlighted.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3/S-pp313-317>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Muloqotning ijtimoiy funksiyalari

Калит сўзлар:

muloqot,
til,
ehtijoj,
ong,
nutq,
idrok,
ehtijoj,
muomala,
axborot,
shaxs,
kommunikatsiya, aloqa,
funksiya.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada muloqotning inson hayotidagi o'rni, muloqotning turlari va funksiyalari yoritilgan. Kishilar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni tashkillashtirish, boshqarish va tartibga solishning muloqotdan samaraliroq mexanizmini o'ylab topgani yo'q. Kishilarda muloqot maqsadlari juda ko'pligi, jumladan, dunyo haqidagi bilimlarga ega bo'lishi, uni yetkazishi va fikr almashinish jarayonida shakllanishi yoritilgan.

Muloqot har qanday tirik mavjudotga xosdir, lekin faqat inson darajasida muloqot jarayoni og'zaki va og'zaki bo'lmagan harakatlar bilan bog'langan ongli bo'ladi. Muloqotning o'zaro bir-biriga bog'liq bo'gan 3 ta muhim kommunikativ, interaktiv va pertseptiv jihatlari yoritib berilgan.

¹ SamDu doctoral student. Teacher of Samarkand State Medical University, E-mail: umidaxonnur@mail.ru, Tel.: (+998) 91-542-68-08.

Социальные функции общения

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

общение,
язык,
потребность,
разум,
речь,
восприятие,
потребность,
поведение,
информация,
человек,
общение, о
бщение,
функция.

В данной статье рассматривается роль общения в жизни человека, виды и функции общения. Он не придумал более эффективного механизма организации, управления и регулирования социальных отношений между людьми, чем общение. Говорят, что у людей много коммуникативных целей, в том числе получение знаний о мире, их передача и формирование в процессе обмена идеями.

Общение присуще любому живому существу, но только на человеческом уровне процесс общения сознательно связан с вербальными и невербальными действиями. Выделены три важных взаимосвязанных коммуникативных, интерактивных и перцептивных аспекта общения.

Muloqot barcha tirik jonzotlarga xosdir, lekin odam darajasida u eng takomil-lashgan shakllarga ega bo'ladi, nutq vositasida anglanadi. Muloqot insonning ijtimoiy, ongli mavjudot sifatidagi, ong tashuvchi sifatidagi ehtiyojdir. Muloqot quyidagi nuqtai nazarlarga ajratiladi: mazmun, maqsad va vositalar.

Muloqot har qanday tirik mavjudotga xosdir. Faqatgina inson darajasida muloqot jarayoni og'zaki va og'zaki bo'lmagan harakatlar bilan bog'langan ongli bo'ladi. Hayvonlarda muloqot maqsadi boshqa tirik jonzotni ma'lum harakatga chorlashdir. Hayvonlar turli tovushlar, harakatlar orqali sheriklarini xavfdan ogohlantiradi. Insonning shaxs sifatida rivojlanishi va shakllanishida muloqotning o'rni beqiyosdir. Ijtimoiy muloqotda ruhiyat taraqqiy etadi. Ruhiy jihatdan kamol topgan insonlar bilan muloqotga kirishish orqali, ilm olishga bo'lgan keng imkoniyatlar evaziga inson o'zining barcha yuksak qobiliyat va sifatlarini egallab borib, shaxsga aylanadi. Rus faylasufi R.S. Nemov inson muloqoti taraqqiyoti ontogenezi va uning asosiy bosqichlarini ko'rib chiqqan. Nemovning fikriga ko'ra, "inson bolasi o'zida odamlar bilan emotsional muloqotga kirishishga bo'lgan layoqatni uch oylikida seza boshlaydi. Go'dak bir yoshga yetganda uning ekspressiyasi shunchalik boyib ketadiki, muloqotning verbal tilini tezda o'zlashtirib olish, tovushli nutqdan foydalanish imkonini beradi" [4. 118].

Odamda muloqot maqsadlari juda ko'pdir. Dunyo haqidagi bilimlarga ega bo'lish va yetkazish, ta'lim va tarbiya, odamlarning hamkorlik faoliyatlaridagi turli harakatlarning muvofiqlashuvi, shaxsiy va ish bo'yicha o'zaro munosabatlarning oydinlash-tirilishi, o'rnatilishi va boshqalar ham kiradi. Agar hayvonlarda muloqot maqsadlari ular uchun dolzarb bo'lgan biologik ehtiyojlarni qondirishdan iborat bo'lsa, odamlarda ular ko'plab turli: ijtimoiy, madaniy, bilish, ijodiy, estetik, aqliy o'sish, axloqiy rivojlanish kabi ehtiyojlarni qondirish vositasi bo'lib hisoblanadi.

Muloqotning juda murakkab jarayon ekanligi haqida B.F. Parigin shunday yozadi: "Muloqot shunchalik ko'p qirrali jarayonki, unga bir vaqtning o'zida quyidagilar kiradi:

- a) individlarning o'zaro ta'sir jarayoni;
- b) bir shaxsning boshqa shaxsga munosabati;
- d) bir kishining boshqalarga ta'sir ko'rsatishi;

e) bir-birlariga hamdardlik bildirish imkoniyati va shaxslarning bir-birlarini tushunishi” [3. 54].

Muloqotning o‘zaro bir-biriga bog‘liq bo‘gan 3 ta muhim jihati mavjud: kommunikativ, interaktiv va perseptiv [1. 72].

1. Muloqotning kommunikativ jihati bu muloqat jarayonida individlarning o‘zaro ma’lumot almashinishidir. Muloqotning kommunikativ jihati bu uning substansional, eng asosiy jihati bo‘lib hisoblanadi. Bunda nutq vositasida kishilar o‘zaro aloqaga kirishishadi va bu jamiyatning ijtimoiy mohiyatini tashkil etuvchi qonuniyat ham hisoblanadi.

2. Muloqotning interaktiv jihati bu individlarning muloqat jarayonida nafaqat bilim va g‘oyalar balki harakatlar bo‘yicha ham o‘zaro ta’sirini tashkil etishdan iborat. Ya’ni muloqotning interaktiv jihati kishilar o‘rtasidagi muloqotning faqat nutq orqali emas, balki turli xatti-harakatlar orqali ham amalga oshirilishini nazarda tutadi. Masalan, ta’lim jarayoni, bunda jarayon faqat so‘zlashish orqali amalga oshirish bilan cheklanib qolmasdan, turli o‘yinlar, harakatlar bilan ham informatsiya almashilinadi. Yanada aniqlik kiritadigan bo‘lsak, muloqot shaxslararo birgalikdagi harakat, ya’ni odamlarning hamkorlikdagi faoliyati jarayonida tarkib topadigan aloqalari va o‘zaro bir-birlariga ta’sirining yig‘indisi sifatida yuzaga chiqadi. Muloqotning har uchala tomonini yaxlit qilib qaraganda o‘zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilishning usullari va unda ishtirok etuvchilarning munosabatlari yaqqol namoyon bo‘ladi.

Muloqot, odatda, beshta: shaxslararo, kognitiv, kommunikativ-axborotli, emotiv va konativ tomonlarining birgaligida namoyon bo‘ladi [5. 36]. Muloqotning shaxslararo tomonini oladigan bo‘lsak, bunda insonning bevosita atrof-muhiti: boshqa odamlar va o‘z hayotida bo‘g‘liq bo‘ladigan umumiyliklar bilan o‘zaro ta’sirini aks ettiradi.

Muloqotning kognitiv tomonida suhbatdoshning kim, qanday inson ekanligi, umuman olganda, bu inson haqida boshqa ko‘pgina savollarga javob olish olish imkonini beradi.

Muloqotning kommunikativ-axborotli tomoni tasavvurlari, g‘oyalar, hissiyotlari, qiziqishlari, orzu-istaklari turlicha bo‘lgan odamlar o‘rtasidagi axborot almashinuvdan iboratdir.

Muloqotning emotiv tomonini oladigan bo‘lsak, suhbatdoshning shaxsiy aloqalaridagi his- tuyg‘ular, kayfiyatning vazifa bajarishlari bilan bog‘liq.

Muloqotning kongnitiv (xulq-atvor tomondan) tomonida sheriklar qarashlaridagi ichki va tashqi qarama-qarshiliklarni muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

Muloqotni turli vazifalarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

Instrumental – bu muloqotning harakatni bajarishi uchun muhim axborotni yetkazishdan iborat bo‘lgan asosiy ishchi vazifadir. Bu vazifaga yaqinroq bo‘lgan, lekin unga unchalik o‘xshash bo‘lmagan vazifa, birlashtirish – sindikativ vazifa deyiladi. Sindikativ vazifa bilan o‘zini ifodalash vazifasi bir-biriga yaqindir. O‘zini ifodalash o‘z mohiyatiga ko‘ra, hamfikrlikka, aloqaga qaratilgandir. Muloqotning translyatsion – faoliyatning aniq usullari, baholash mezonlari va dasturlarni yetkazish vazifasi muhim ahamiyatga ega. Bu vazifa ta’lim olish asosida yotadi: muloqot orqali shaxsning ta’lim olishi amalga oshadi.

Odamlar o‘rtasidagi muloqotning eng muhim turlari verbal va noverbal muloqotdir [6. 84].

Noverbal muloqotda mimika, imo-ishoralar, pantomimika, sensor yoki tana orqali aloqalar yordamida amalga oshiriladi.

Verbal *muloqot* faqat insongagina xos bo‘lib, zarur sharti shundan iboratki, u tilni o‘zlashtirishni belgilab beradi. Nutq muloqot vositasi sifatida bir vaqtning o‘zida ham axborot manbai sifatida, ham suhbatdosh bilan o‘zaro ta’sirlashuv vositasi sifatida

namoyon bo'ladi. Verbal muloqotda asosiy o'rinni so'zning qo'llanilish aniqligi, uning ifodalanishi, tovushlar, so'zlar talaffuzi, ohang ifodasi va mohiyati egallaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odam kommunikatsiyasining har kungi aktida so'zlar – 7%, tovush va ifodalar – 38%, nutqiy bo'lmagan o'zaro ta'sir – 53%ni tashkil etar ekan.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, odamlarning amaliy faoliyatida muloqotning bir nechta turlari mavjud:

a) “niqoblar aloqasi” – sherikning shaxs xususiyatlarini tushunishi va hisobga olishga intilishi mavjud bo'lmagan rasmiy muloqotdir. Bunda haqiqiy his-tuyg'ular, xohish va istaklar, munosabatlarni yashirish imkonini beruvchi rasmiy iboralar, xushmuomalalik, dimog'dorlik niqoblari, yuz, imo-ishora ifodalarining to'plami qo'llaniladi.

b) Rasmiy-rolli muloqot – bu sheriklarning ijtimoiy rollari darajasidagi muloqotdir. (boshliq – qo'l ostidagi xodim, sotuvchi – xaridor). Rasmiy-rolli muloqotda ma'lum qoidalar va xohishlar asosida ish yuritiladi. Muloqot mazmuni va vositalari ularga bo'ysundirilgan.

2. Oddiy muloqotda boshqa odamga zarur yoki xalal beruvchi obyekt sifatida baho beradilar: agar zarur bo'lsa, aloqaga faollik bilan kirishadilar, agar xalal beradigan bo'lsa, itarib yuboradilar, yoki tahdidli qo'pol iboralarni qo'llaydilar.

d) Boshqariladigan muloqot turida suhbatdoshning shaxs xususiyatlaridan kelib chiqqan holda turli usullarni (xushomad, qo'rqitish, aldov va boshqalar) qo'llagan holda undan foyda olishga qaratiladi.

e) Dunyoviy muloqot – bu turning mohiyati biror mavzuga oid bo'lmasligidan iborat, ya'ni odamlar o'z fikrlarini emas, balki bunday vaziyatlar uchun umumiy bo'lgan fikrlarni bildiradilar.

Muloqot turlaridan tashqari, uning ba'zi bir shakllarini ham aytib o'tish mumkin, bular: rasmiy-ish yuzasidan, mutaxassislik, xususiy, ommaviy, pedagogik muloqot, autokommunikatsiya (o'zi bilan muloqot)lardir.

V.N. Panomarev muloqotni “odamlarning o'zaro ta'siri, uning mazmuni o'zaro bilim va birgalikdagi faoliyat jarayoni uchun qulay bo'lgan turli munosabatlar orqali ma'lumot almashish” deb ta'riflaydi. V.N. Panomarev aloqada to'rtta nuqtani ajratib ko'rsatadi: mos ravishda aloqa, o'zaro ta'sir, bilish, munosabatlar va aloqani o'rganishning to'rtta yondashuvi: kommunikativ, axborot, kognitiv va tartibga solish.[6.85]

Muloqotning funksiyalari: axborot, tartibga solish, affektiv.

Muloqot funksiyalari – bu muloqotning insonning ijtimoiy hayoti jarayonida bajaradigan rollari va vazifalaridir.

Axborot – shaxslar o'rtasida axborot almashishdan iborat bo'lib, uning tarkibiy elementlar quyidagilardir: kommunikator (axborot uzatuvchi), xabar mazmuni, qabul qiluvchi (xabarni qabul qiluvchi). Axborot uzatishning samaradorligi uni tushunishda, uni qabul qilish yoki rad etishda, o'zlashtirishda namoyon bo'ladi.

– tartibga solish va kommunikativ funksiya- bu funksiyada, keng ma'noda, odamlarning bir-biriga nisbatan xatti-harakatlarini nazorat qilinadi. Muloqot tufayli shaxs nafaqat o'z xatti-harakatlarini, balki boshqa odamlarning xatti-harakatlarini ham tartibga soladi.

– affektiv-kommunikativ funksiya aloqa ta'sirida odamning holatini o'zgartirishni o'z ichiga oladi.

Muloqotning o'rni insonni muayyan faoliyatga ruhlantirishda ham namoyon bo'ladi. Odamlar guruhidan uzoqlashgan, ular nazaridan qolgan odamning qo'li ishga

ham bormaydi, borsa ham jamiyatga emas, balki faqat o'zigagina manfaat keltiradigan ishlarga undaydi. Demak, muloqot kishilarning ijtimoiylashuvi va ijtimoiy munosabatlarda o'z o'rnini topishi, o'z oldiga qo'ygan ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy, psixologik maqsadlarga erishuvida eng muhim vosita va mexanizm sifatida mavjud ekan va muloqotning funksional alternativ variantlari hali insoniyat tomonidan o'ylab topilmagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. А.В. Петровский. "Умумий психология", 1992 йил.
2. А.А. Бодалев. Москва. Изд. МГУ. 2010. – С. 261.
3. Парыгин Б.Д. Анатомия общения / Б.Д. Парыгин. – СПб: изд. Михайлова, 1999. – С. 301.
4. Б.Д. Немов. Психологические проблемы общения. Москва. Аст 2015.
5. А.Н. Леонтев. «Проблемы развития психики».
6. В.Н. Паномарев. Гносеологические воззрения М.В. Ломоносова // М.В. Ломоносов о традициях социально-гуманитарного знания России. — Образование и культура. – Университетская книга Москва, 2011. – С. 183–196.
7. Ғозиев Е.Ғ. Умумий психология. Тошкент.